

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кафедра фізичної реабілітації та біокінезіології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов
“ 16 ” “ 01 ” 2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Анатомія, фізіологія і патологія розвитку:

Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем

Спеціальність: 016 – Спеціальна освіта

Галузь знань: 01 – Освіта

Факультет здоров'я, фізичного виховання і спорту

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 0569/18

(підпис) (прізвище, ініціали)
« » 20 18 р.

2017 - 2018 навчальний рік

Робоча програма «Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем» для студентів за спеціальності: 016 – Спеціальна освіта, галузі знань: 01 – Освіта, 2018. – 24 с.

Розробник: *Неведомська Євгенія Олексіївна*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації та біокінезіології Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фізичної реабілітації та біокінезіології.

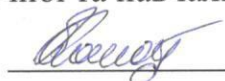
Протокол від 17 січня 2018 року № 8

Завідувач кафедри фізичної
реабілітації та біокінезіології

 (О.В. Бісмак)

Години відповідають навчальному плану. Структура програми типова.

Заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи

 (О.С. Комоцька)

ЗМІСТ

	Стр.
Пояснювальна записка	4
Структура програми навчальної дисципліни	7
1. Опис предмета навчальної дисципліни	7
2. Тематичний план навчальної дисципліни	8
3. Навчально-методична карта дисципліни	11
4. Програма	13
Модуль I. Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем	18
5. Плани практичних занять	23
6. Завдання для самостійної роботи	30
7. Система поточного та підсумкового контролю	33
8. Методи навчання	35
9. Методичне забезпечення курсу	35
10. Об'єми вимог до курсу	36
11. Рекомендована література	38

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна «Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем» розрахована для вивчення студентами I курсу спеціальності: 016 – Спеціальна освіта, галузі знань: 01 – Освіта з метою вивчення анатомо-функціональних патологій мовленнєвих та сенсорних систем в організмі дитини у процесі онтогенезу.

Робоча програма містить теоретичні розділи. Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системою організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни, необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

Вивчення дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем» передбачає опанування теоретичних питань фундаментальної професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації, зокрема: поняття про мовленнєві та сенсорні системи, взаємозв'язок будови і функцій мовленнєвих та сенсорних систем з виконуваними функціями, патології мовленнєвих та сенсорних систем.

Мета дисципліни — висвітлення особливостей будови і функції мовленнєвих та сенсорних систем організму, виявлення причин патологій мовленнєвих та сенсорних систем та надання характеристики різновидів патологій мовлення, зору, слуху тощо.

Завдання дисципліни:

- ознайомлення з будовою та функціями мовленнєвих та сенсорних систем організму людини;
- встановлення взаємозв'язку будови органів з виконуваними функціями;
- виявлення причин патологій мовленнєвих та сенсорних систем;
- дати класифікацію та характеристику різновидів патологій мовленнєвих та сенсорних систем;
- посилення прикладного значення анатомо-фізіологічних знань, що дасть можливість майбутнім логопедам оволодіти практичними навичками роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвих та сенсорних систем.

У процесі вивчення дисципліни важливо зосередити увагу на **засвоєнні знань** про:

- значення нервової системи в регуляції, узгодженості функцій організму, а також забезпеченні розвитку мовленнєвих та сенсорних систем людини;
- мовленнєві центри в головному центрі;
- причини патологій мовленнєвих систем;
- будову і функції сенсорних систем;
- класифікацію та характеристику різновидів патологій мовленнєвих та сенсорних систем.

Під час практичних занять та самостійної роботи студенти набувають **уміння та навички**:

- 1) виявляти особливості будови та функції мовленнєвих і сенсорних систем організму людини в міру їх росту та розвитку;
- 2) виявляти причини патологій мовленнєвих та сенсорних систем;
- 3) класифікувати різновиди патологій мовленнєвих та сенсорних систем;
- 4) давати характеристику різновидів патологій мовленнєвих та сенсорних систем;
- 5) впроваджувати одержані знання для роботи з дітьми з патологією мовленнєвих та сенсорних систем.

У процесі вивчення курсу важливо сформувати у студентів відповідні компетенції з урахуванням професійно-орієнтаційної підготовки, а саме:

- **світоглядну (ціннісно-сміслову) компетентність**: розуміння цінності природи та її взаємозв'язку з існуванням людини; розуміння самоцінності людини; прийняття здорового способу життя за норму; знання загальнолюдських принципів співіснування;
- **професійну компетентність**: використання одержаних знань у логопедичній діяльності, зокрема, виявляти в дітей певні патологічні стани мовленнєвих та сенсорних систем та працювати з дітьми з виявленими патологіями; допомога вчителям, вихователям, батькам дітей з патологіями мовленнєвих та сенсорних систем; допомога дітям з патологіями мовленнєвих та сенсорних систем у покращенні їхнього життя та діяльності в соціальному оточенні (сім'ї, трудових та навчальних колективах);
- **інформаційну компетентність**: уміння знаходити необхідну інформацію з теми; вміння застосовувати необхідні новітні інформаційні технології; розвинути

в студентів уміння відфільтровувати тільки актуальну та корисну інформацію; формувати вміння аналізувати інформацію, помічати закономірності та використовувати їх, прогнозувати й робити висновки; сформувати вміння на основі аналізу попередньої інформації формувати власну точку зору; сформувати вміння генерувати оригінальні думки та ідеї; сформувати вміння реалізовувати на практиці на основі власних ідей нові розробки, технології тощо;

- **самоосвітню компетентність:** створення оптимальних умов для виявлення пізнавальної активності студентів; формування потреби навчатися протягом усього життя; сприяння формуванню вмінь та навичок здобувати знання самостійно за допомогою різних джерел інформації;
- **комунікативну компетентність:** володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді; вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- **здоров'язберігальну компетентність:** бережливо ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших як до найвищої цінності; здатність організувати та регулювати свою здоров'язберігальну діяльність; адекватно оцінювати власну поведінку та вчинки оточуючих; у готовності зберігати та реалізовувати здоров'язберігальні позиції в умовах професійної діяльності.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 60 год., із них 16 год. – лекції, 12 – практичні заняття, 28 год. – самостійна робота, 4 год. – модульний контроль.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем

Курс: I Семестр: 2-й	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань <u>01 - Освіта</u> (шифр і назва)	<u>Обов'язкова</u>	
МОДУЛІВ – 1	Спеціальність: <u>016 – Спеціальна освіта</u>	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й	
Загальна кількість годин – 60		Семестр	
		2-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 2	Освітній рівень – перший «бакалаврський»	Лекції	
		16 год.	
		Практичні	
		12 год.	
		Модульний контроль	
		4 год.	
		Самостійна робота	
28 год.			
		Вид контролю:	

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Анатомія, фізіологія і патологія розвитку:

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

№ п/ п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин					
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичні	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль I. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВОЇ СИСТЕМИ							
1.	Вступ. Предмет і завдання дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих і сенсорних систем». Поняття про мову та мовлення.	4	2	2		2	
2.	Мовленнєві центри у головному мозку	8	4	2	2	4	
3.	Формування мовлення в дитини.	8	4	2	2	4	
4.	Порушення мовлення: причини, класифікація	8	4	2	2	4	
	<i>Разом</i>	30	14	8	6	14	2
Змістовий модуль II. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ ЗОРОВОЇ І СЛУХОВОЇ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ							
5.	Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини	4	2	2		2	
6.	Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація. Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи	8	4	2	2	4	
7.	Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Розвиток слуху в дитини.	8	4	2	2	4	
8.	Порушення слухової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи.	8	4	2	2	4	
	<i>Разом</i>	30	14	8	6	14	2
	<i>Разом за навчальним планом</i>	60	28	16	12	28	4

III. НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «Анатомія, фізіологія і патологія розвитку»

МОДУЛЬ I. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Разом: 60 год., лекції – 16 год., практичні заняття – 12 год., самостійна робота – 28 год., модульний контроль – 4 год., семестровий контроль –.

Коефіцієнт: 1,94

Модулі	МОДУЛЬ I. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ							
	Змістовий модуль I				Змістовий модуль II			
Назва модуля	АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВОЇ СИСТЕМИ				АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ ЗОРОВОЇ І СЛУХОВОЇ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ			
Кількість балів за модуль	92 бали				102 бали			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8
Теми лекцій	Вступ. Предмет і завдання дисципліни. Поняття про мову та мовлення (1 бал)	Мовленнєві центри у головному мозку (1 бал)	Формування мовлення в дитини (1 бал)	Порушення мовлення: причини, класифікація (1 бал)	Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини (1 бал)	Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація. (1 бал)	Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Розвиток слуху в дитини (1 бал)	Порушення слухової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи (1 бал)
Теми практичних занять	Мова та мовлення. Мовленнєві центри у головному мозку (1+10 балів)		Визначення коефіцієнту асиметрії півкуль головного мозку (1+10 балів)	Робота з дітьми з порушеннями мовлення (1+10 балів)	Дослідження зорової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи. (1+10 балів)		Методика визначення порогу слухової чутливості (1+10 балів)	Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи (1+10 балів)
Тести	10 балів				10 балів		10 балів	
Сам. робота	20 балів				20 балів			
Модульний контроль	25 балів				25 балів			
Підсумковий контроль								

IV. ПРОГРАМА

МОДУЛЬ I.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Змістовий модуль I.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих і сенсорних систем». Поняття про мову та мовлення.

Предмет і завдання дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих і сенсорних систем». Значення дисципліни в професійній діяльності логопедів.

Поняття про мову та мовлення. Види мовлення. Зовнішнє (експресивне) мовлення (невербальне, звукове, письмове). Невербальні способи спілкування. Внутрішнє (імпресивне) мовлення. Функції мови та мовлення. Системи, що забезпечують мовлення людини: апарат мовлення, або механізм говоріння (легені, гортань, голосові зв'язки, рот, ніс, м'яке піднебіння, рухома нижня щелепа, губи, язик).

Основні поняття теми: анатомія, фізіологія, патологія, мовленнєві системи, сенсорні системи, мова, мовлення, зовнішнє (експресивне) мовлення (невербальне, звукове, письмове), внутрішнє (імпресивне) мовлення, апарат мовлення (механізм говоріння).

Тема 2. Мовленнєві центри у головному мозку

Будова і функції головного мозку.

Зв'язок мозку та мови. Наявність спеціалізованих мовленнєвих центрів у мозку.

Відкриття французького хірурга, етнографа, антрополога та анатома Поль Брока (1865 р.). Центр Брока: місцезнаходження в головному мозку, функції.

Відкриття німецького психоневролога Карл Верніке (1874 р.). Центр Верніке: місцезнаходження в головному мозку, функції. Зв'язки між мовними центрами: прямий, опосередкований.

Поля Бродмана.

Асоціативний центр мовлення.

Поняття про асиметрію головного мозку.

Умови для розвитку нормального мовлення.

Основні поняття теми: нервова система, головний мозок; мова, мовлення, види мовлення, зовнішнє мовлення (невербальне, звукове, письмове), невербальні способи спілкування, внутрішнє мовлення, мовленнєві центри, пам'ять, ліва півкуля, права півкуля, правші, лівші (шульги), артикуляція, афазія, моторна афазія, сенсорна афазія, поля Бродмана, асоціативний центр мовлення, асиметрія головного мозку.

Практична робота № 1. Мова та мовлення. Мовленнєві центри у головному мозку

Тема 3. Формування мовлення в дитини

Етапи розвитку мовлення в різні періоди життя.

Особливості розвитку активного мовлення в грудний період (немовля). Довербальний етап розвитку мовлення. Голосові реакції у дитини: гуління, гудіння, лепетання. Розвиток моторики артикуляційного апарату. Формування складоритму. Формування звуконаслідування. Умови

ефективного засвоєння слів дитиною. Мовленнєві звуки. Розповідь та її значення для формування мовлення. Розвиток мовного слуху в дитини.

Основні поняття: періоди життя, мовлення, грудний період (немовля), довербальний етап, активне мовлення, голосові реакції дитини, гуління, гудіння, лепетання, артикуляційний апарат, складоритм, звуконаслідування, мовленнєві звуки, мовний слух.

Практична робота № 2. Визначення коефіцієнту асиметрії півкуль головного мозку.

Тема 4. Порушення мовлення: причини, класифікація

Логопедія - наука про порушення мовлення. Класифікація порушень мовлення.

Порушення усного мовлення. Порушення звуковимови: дизартрія, дислалія, ринолалія.

Причини та прояви дизартрії. Характеристика стертої дизартрії. Корекція стертої дизартрії. Логопедичний масаж: поняття, призначення. Артикуляційна гімнастика: поняття, призначення. Причини та прояви дислалії. Дефекти будови щелеп: прогенія, прогнатія. Механічна дислалія: поняття, причини. Корекція механічної дислалії. Функціональна дислалія: поняття, причини. Корекція функціональної дислалії. Класифікація дислалії відповідно до характеру дефекту: акустико-фонематична, артикуляторно-фонематична, артикуляторно-фонетична. Причини та корекція акустико-фонематичної, артикуляторно-фонематичної, артикуляторно-фонетичної дислалій. Ринолалія: причини, прояви, класифікація та корекція.

Заїкання: причини, прояви, класифікація та корекція. Затримка мовленнєвого розвитку. Порушення темпу мовлення: брадилалія, тахілалія. Брадилалія: причини, прояви, класифікація та корекція. Тахілалія: причини, прояви, класифікація та корекція.

Порушення писемного мовлення. Порушення процесу читання – дислексія. Дислексія: причини, прояви, класифікація та корекція. Порушення процесу писання - дисграфія. Дисграфія: причини, прояви, класифікація та корекція.

Основні поняття: логопедія, артикуляція, праксис, апраксія, оральна, (ротова) апраксія, апраксія, язика, афонія, справжня (органічна) афонія, функціональна (або психогенна) афонія, брадилалія, тахілалія, дислексія, дисграфія, дизартрія, стерта дизартрія, дислалія, механічна дислалія, логопедичний масаж, артикуляційна гімнастика, прогенія, прогнатія, акустико-фонематична дислалія, артикуляторно-фонематична дислалія, артикуляторно-фонетична дислалія, заїкання.

Практична робота № 3. Робота з дітьми з порушеннями мовлення.

Змістовий модуль II.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ ЗОРОВОЇ І СЛУХОВОЇ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Тема 5. Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини

Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Біологічне значення аналізаторів, або сенсорних систем. Ланки сенсорної системи. Органи чуття з рецепторами. Основні властивості рецепторів. Провідниковий відділ (доцентровий нейрон). Сенсорні ділянки кори великих півкуль. Будова і функції зорового аналізатора. Ланки зорової сенсорної системи: фоторецептори, зоровий нерв, потилична ділянка кори великих півкуль.

Очне яблуко: оболонки (білкова, судинна, сітківка). Допоміжний апарат ока. М'язи ока. Додаткові структури ока. Райдужна оболонка. Зіниця. Зіничний рефлекс. Схема проєкційних зон організму на райдужній оболонці. Іридодіагностика. Оптична система ока, кришталік. Акомодація. Будова сітківки. Фоторецептори – палички і колбочки: будова, склад мембранних дисків фоторецепторів, місцезосташування, функції. Порівняльна характеристика фоторецепторів. Жовта

пляма. Сліпа пляма. Механізм переходу зорових пігментів в активну форму. Фізіологічні механізми сприймання простору: гострота зору, поле зору, глибина зображення (відстань).

Розвиток зору у дитини.

Основні поняття: сенсорні системи (аналізатори), органи чуття, рецептори, провідниковий відділ (доцентровий нейрон), сенсорні ділянки кори великих півкуль, зоровий аналізатор, фоторецептори, зоровий нерв, потилична ділянка кори великих півкуль, око, оболонки очного яблука (білкова, судинна, сітківка), оптична система ока, кришталік, допоміжний апарат ока, м'язи ока, кон'юнктива, райдужна оболонка, меланін, іридодіагностика, зіниця, зіничний рефлекс, найближча точка зору, акомодация, пресбіопія, палички, колбочки, жовта пляма, сліпа пляма, рефракції, адаптація, гострота зору, діоптрія, поле зору, глибина зображення (відстань).

Тема 6. Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація.

Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи

Тифлопедагогіка. Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація. Сліпота (амавроз) вроджена і набута. Класифікація незрячих: тотально сліпі, частково сліпі. Сенсорна депривація: причини, характерні прояви.

Класифікація очних вад: аномалії розвитку зору, аномалії ядра очного яблука, аномалії оболонок очного яблука, аномалії допоміжного апарату ока.

Аномалії розвитку зору: анофтальмія, мікрофтальмія, макрофтальмія, криптофтальмія, гіпертелоризм очей, циклопія, блефарофімоз.

Аномалії ядра очного яблука: екзофтальм (витрішкуватість), енофтальм, афакія, сферофакія, мікрофакія, біфакія, ектопія кришталіка.

Аномалії оболонок очного яблука: колобома, аніридія, полікорія, анізокорія, коректотопія, альбінізм, гетерохромія райдужки, кератоконус, пласка рогівка, склерокорнеа, бельмо (лейкома).

Аномалії допоміжного апарату ока: аблефарія, анкілоблефарія, птоз, виворіт повіки, заворіт повіки, дакріостеноз.

Аномалії зору: вроджені, набуті. Ністагм: поняття, причини, прояви, корекція. Оптична агнозія: поняття, причини, прояви, корекція. Дихромазія, або дальтонізм: поняття, причини, прояви, корекція. Аномалії колірної сприйняття: ахромазія (ахроматопсія), дейтеранопія (зеленосліпі), протанопія (червоносліпі), тританопія (фіолетовосліпі). Методики визначення аномалій колірної сприйняття. Далекозорість: поняття, причини, прояви, корекція. Короткозорість: поняття, причини, прояви, корекція. Астигматизм: поняття, причини, прояви, корекція. Пігментний ретиніт: поняття, причини, прояви, корекція. Катаракта: поняття, причини, прояви, корекція. Глаукома: поняття, причини, прояви, корекція. Косоокість (страбізм, або гетеротропія): поняття, причини, прояви, наслідки, корекція. Класифікації косоокості. Порівняльна характеристика співдружньої та паралітичної косоокості.

Запалення очей: кон'юнктивіт, ячмінь. Кон'юнктивіт: поняття, причини, прояви, лікування. Ячмінь: поняття, причини, прояви, лікування. Правила гігієни для запобігання запалення очей.

Травмування очей. Зір і шкідливі звички.

Основні поняття: тифлопедагогіка, офтальмологія, офтальмоскопія, офтальмія, амавроз, тотально сліпі, частково сліпі, сенсорна депривація, очні вади, аномалії розвитку зору, аномалії ядра очного яблука, аномалії оболонок очного яблука, анофтальмія, мікрофтальмія, макрофтальмія, криптофтальмія, гіпертелоризм очей, циклопія, блефарофімоз, екзофтальм (витрішкуватість), енофтальм, афакія, сферофакія, мікрофакія, біфакія, ектопія кришталіка, колобома, аніридія, полікорія, анізокорія, коректотопія, альбінізм, гетерохромія райдужки, кератоконус, пласка рогівка, склерокорнеа, бельмо (лейкома), аномалії допоміжного апарату ока, аблефарія, анкілоблефарія, птоз, виворіт повіки, заворіт повіки, дакріостеноз, аномалії зору, ністагм, оптична агнозія, дихромазія (дальтонізм), ахромазія (ахроматопсія), дейтеранопія (зеленосліпі), протанопія (червоносліпі), тританопія (фіолетовосліпі), далекозорість, короткозорість, астигматизм, пігментний ретиніт, катаракта, глаукома, косоокість

(страбізм, або гетеротропія), первинний кут девіації, вторинний кут девіації, бінокулярний зір, біфіксація, фузійний рефлекс, амбліопія, кон'юнктивіт, ячмінь, травми очей.

Практична робота № 4. Дослідження зорової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи.

Тема 7. Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Розвиток слуху в дитини.

Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Фонорецептори. Слуховий нерв. Скронева ділянка кори великих півкуль. Периферична частина – вухо. Вухо – зовнішнє (вушна раковина, зовнішній слуховий прохід, барабанна перетинка), середнє (барабанна порожнина, слухові кісточки: молоточок, коваделко, стремінце), внутрішнє (кістковий лабіринт, або завитка, перетинчастий лабіринт). Кортіїв орган. Звукові хвилі. Механізм сприйняття звуку.

Розвиток слуху в дитини.

Основні поняття: вухо, зовнішнє вухо, вушна раковина, зовнішній слуховий прохід, барабанна перетинка, середнє вухо, барабанна порожнина, слухові кісточки, молоточок, коваделко, стремінце, евстахієва труба, внутрішнє вухо, кістковий лабіринт, перетинчастий лабіринт, фонорецептори, кортіїв орган, звук, овальне вікно, кругле вікно.

Практична робота № 5. Методика визначення порогу слухової чутливості.

Тема 8. Порушення слухової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи

Порушення слухової сенсорної системи. Сурдологія. Сурдопедагогіка. Сурдопсихологія. Отіатрія.

Порушення слуху залежно від ступеня прояву дефекта: глухота, оглухість, туговухість. Анакузія, або сурдітас: поняття, причини, прояви, лікування. Гіпакузія: поняття, причини, прояви, лікування.

Причини і наслідки повної глухоти: вродженої і набутої.

Причини порушення слуху: ураження зовнішнього слухового проходу, ураження середнього вуха, ураження внутрішнього вуха, ураження слухового нерва.

Класифікація порушень слуху: кондуктивна приглухуватість, нейросенсорна туговухість, змішана туговухість. Причини кондуктивної приглухуватості. Причини нейросенсорної туговухості. Слухова агнозія: поняття, причини, прояви. Різновиди слухової агнозії: мовленева акустична агнозія, звична слухова агнозія, аритмія, амузія, порушення інтонаційної сторони мови.

Аномалії слухової сенсорної системи: аотія, мікротія, атрезія, анкілотія, макротія, капловухість.

Основні поняття: вухо, зовнішнє вухо, вушна раковина, зовнішній слуховий прохід, барабанна перетинка, середнє вухо, барабанна порожнина, слухові кісточки, молоточок, коваделко, стремінце, евстахієва труба, внутрішнє вухо, кістковий лабіринт, перетинчастий лабіринт, фонорецептори, кортіїв орган, звук, овальне вікно, кругле вікно, сурдологія, сурдопедагогіка, отіатрія, глухота, оглухість, туговухість, анакузія (сурдітас), гіпакузія, кондуктивна приглухуватість, нейросенсорна туговухість, змішана туговухість, отит, отосклероз, шум, шумова травма, невринома, неврит, слухова агнозія, мовленева акустична агнозія, звична слухова агнозія, аритмія, амузія, аотія, мікротія, атрезія, анкілотія, макротія, капловухість.

Практична робота № 6. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих і сенсорних систем». Поняття про мову та мовлення.

Тема 2. Мовленнєві центри у головному мозку

**Практична робота № 1. Мова та мовлення. Мовленнєві центри у головному мозку
(2 год.)**

Обладнання: муляж «Головний мозок людини».

I. Порівняльна характеристика мови та мовлення.

II. Дослідження відділів головного мозку людини, які беруть участь в мовленні (за муляжем).

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 8

Додаткова література: 1, 2, 3, 4

Використання МБЦ компетенцій: муляж «Головний мозок людини» з метою формування професійної компетентності: дослідження півкуль головного мозку людини.

Тема 3. Формування мовлення в дитини

**Практична робота № 2. Визначення коефіцієнту асиметрії півкуль головного мозку.
(2 год.)**

Обладнання: калькулятор, муляж «Головний мозок людини».

Хід роботи

Для визначення коефіцієнту функціональної асиметрії мозку виконайте завдання, подані в першій колонці таблиці 1. У другій колонці табл. впишіть літеру "Л", якщо переважає ліва половина тіла, "П" - якщо переважає права половина тіла, "О" - якщо відсутня перевага.

Розрахунок коефіцієнту асиметрії (КА) здійсніть за формулою:

$$КА = [(ЕП - ЕЛ) / (ЕП + ЕЛ + ЕО)] \times 100\%, \text{ де}$$

ЕП – кількість тестів, де переважає виконання завдання правою половиною тіла;

ЕЛ – кількість тестів, де переважає ліва половиною тіла;

ЕО – відсутність переваги.

За коефіцієнтом асиметрії виділяють такі групи:

- амбідекстри – 0 – 9 %;
- низький КА – 10 – 20 %;
- середній КА – 21-50 %;
- КА вище середнього – 51 – 70 %;
- високий КА – 71 – 80%;
- дуже високий КА – 81 – 90 %.

Від'ємні значення коефіцієнту асиметрії свідчать про домінування правої півкулі мозку.

У висновку зазначте:

а) до якої групи ви належите;

- б) яка півкуля головного мозку домінує;
в) в якій півкулі знаходяться мовленнєві центри.

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6

Додаткова література: 3, 4

Використання МБЦ компетенції: муляж «Головний мозок людини» з метою формування професійної компетентності: дослідження півкуль головного мозку людини.

Тема 4. Порушення мовлення: причини, класифікація

Практична робота № 3. Робота з дітьми з порушеннями мовлення. (2 год.)

- I. Ознайомлення з методиками перевірки мовлення дитини.
II. Навчання та виховання дітей з порушеннями усного мовлення.
III. Навчання та виховання дітей з порушеннями писемного мовлення.

Основна література: 1, 2, 3, 4, 5, 8

Додаткова література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

Змістовий модуль II.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ ЗОРОВОЇ СЕНСОРНОЇ СИСТЕМИ

Тема 5. Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини

Тема 6. Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація. Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи

Практична робота № 4. Дослідження зорової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією зорової сенсорної системи (2 год.)

- I. Підготуйте відповідь на запитання.
1. У чому полягає біологічне значення сенсорних систем?
 2. Охарактеризуйте загальний план будови сенсорної системи.
 3. Дайте характеристику сенсорних систем людини.
 4. Чим відрізняються сенсорні системи дитини від дорослого?
- II. Ознайомлення з методиками дослідження зорової сенсорної системи.
- III. Обстеження дітей із вадами зору, навчання та виховання
1. Внутрішньоутробне ураження зорового аналізатора
 2. Причини і наслідки порушення зорового аналізатора.
 3. Навчання і виховання дітей з вадами зорового аналізатора
 4. Спеціальна освіта осіб з порушенням зору

Основна література: 5, 6

Додаткова література: 2, 3, 4, 5

Використання МБЦ компетенцій: муляж «Око людини» з метою формування професійної компетентності: дослідження складових ока та їхні функції, наслідки пошкодження чи патології складових ока.

Тема 7. Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Розвиток слуху в дитини.

Практична робота № 5. Методика визначення порогу слухової чутливості. (2 год.)

1. Визначити поріг слухової чутливості правого вуха.
2. Визначити поріг слухової чутливості лівого вуха.
3. Зробити висновки.

Основна література: 3, 4, 6, 7

Додаткова література: 2, 3

Використання МБЦ компетенцій: муляж «Вуха людини» з метою формування професійної компетентності: дослідження складових вуха та їхні функції, особливості органу слуху в дитини, причини отитів у дітей.

Тема 8. Порухення слухової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи

Практична робота № 6. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи. (2 год.)

1. Ознайомлення з методиками роботи з дітьми з патологією слухової сенсорної системи.

Основна література: 3, 4, 6, 7

Додаткова література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

Використання МБЦ компетенцій: муляж «Вуха людини» з метою формування професійної компетентності: дослідження складових вуха та їхні функції, наслідки пошкодження чи патології складових вуха.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

МОДУЛЬ I.

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали
Змістовий модуль I. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВОЇ СИСТЕМИ (14 год)		
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих і сенсорних систем». Поняття про мову та мовлення. (2 год)	Поточний	5
Тема 2 Мовленнєві центри у головному мозку (4 год)	Поточний	5
Тема 3. Формування мовлення в дитини (4 год)	Поточний	5
Тема 4. Порушення мовлення: причини, класифікація (4 год)	Поточний	5
Змістовий модуль II. АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ ЗОРОВОЇ І СЛУХОВОЇ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ (14 год)		
Тема 5. Поняття про сенсорні системи, або аналізатори. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини (2 год)	Поточний	5
Тема 6. Зорова сенсорна система: анатомія та фізіологія. Розвиток зору у дитини Порушення зорової сенсорної системи: причини, класифікація. (4 год)	Поточний	5
Тема 7. Слухова сенсорна система: загальна будова та функції. Розвиток слуху в дитини. (4 год)	Поточний	5
Тема 8. Порушення слухової сенсорної системи. Робота з дітьми з патологією слухової сенсорної системи (4 год)	Поточний	5
Всього 28 годин		40

VII. СИСТЕМА ПОТОЧОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННСВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, 8.2, табл. 8.3.

Таблиця 8.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного контролю (залік)

МОДУЛЬ І. ВІКОВА АНАТОМІЯ І ФІЗІОЛОГІЯ

Вид діяльності	Бал	∑ балів
1. Відвідування лекцій	1	8 x 1 = 8
2. Відвідування практичних робіт	1	6 x 1 = 6
3. Виконання практичних занять	10	6 x 10 = 60
4. Виконання завдання з самостійної роботи (самоконтроль)	5	8 x 5 = 40
4. Тестовий контроль	10	3 x 10 = 30
5. Виконання мод. контр. роботи	25	2 x 25 = 50
РАЗОМ БАЛІВ		194

Розрахунок коефіцієнту: $194 : 100 = 1,94$

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

➤ **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.

➤ **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт.

➤ **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Порядок переведення рейтингових показників

Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка	Пояснення
90-100	A	Відмінно <i>Відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок</i>
82-89	B	Дуже добре <i>Вище середнього рівня з кількома помилками</i>
75-81	C	Добре <i>В загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок</i>
69-74	D	Задовільно <i>Непогано, але зі значною кількістю недоліків</i>
60-68	E	Достатньо <i>Виконання задовольняє мінімальним критеріям</i>
35-59	FX	Незадовільно <i>З можливістю повторного складання</i>
1-34	F	Незадовільно <i>З обов'язковим повторним курсом</i>

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на практичних заняттях, складання контрольних нормативів, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;

- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- Лекції,
- практичні заняття,
- індивідуальні консультації,
- самостійна робота з літературою,
- складання контрольних нормативів,
- виконання контрольних робіт.

IX. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- опорні конспекти лекцій;
- навчальні посібники;
- робоча навчальна програма;
- збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- засоби підсумкового контролю.

X. ОБ'ЄМИ ВИМОГ ДО КУРСУ

АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ І ПАТОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ ТА СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

1. Предмет і завдання курсу «Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем».
2. Головний мозок: будова, функції.
3. Асиметрія головного мозку.
4. Мовленнєві центри в головному мозку.
5. Розвиток мовлення в різні періоди розвитку.
6. Порушення мовлення та їх причини.
7. Розлади мовлення, пов'язані з органічним ураженням центральної нервової системи.
8. Мовленнєві порушення, пов'язані з функціональними змінами центральної нервової системи.
9. Мовленнєві порушення, пов'язані з дефектами будови артикуляційного апарату.

10. Порушення темпу мовлення.
11. Порушення усного мовлення.
12. Порушення писемного мовлення.
13. Дислексія: поняття, причини, корекційна робота.
14. Дисграфія: поняття, причини, корекційна робота.
15. Дизартрія: поняття, причини, корекційна робота.
16. Корекційна робота з порушеннями мовлення.
17. Анатомія і фізіологія зорової сенсорної системи.
18. Природжені вади зору.
19. Набуті вади зору.
20. Корекційна робота з порушеннями зору.
21. Анатомія і фізіологія слухової сенсорної системи.
22. Природжені вади слуху.
23. Набуті вади слуху.
24. Корекційна робота з порушеннями слуху.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Логопедия: ученик для студ. дефектом. фак.. пед.. высш. учеб. заведений / под. ред. Волоковой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Гуманитар. Узд центр ВЛАДОС, 2007. – 703 с.: ил. – (Коррекционная педагогика).
2. Логопедія. Підручник. За ред. М.К. Шеремет. – К., 2010. – 376 с.
3. Маруненко І.М., Неведомська Є.О., Бобрицька В.І. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни: Курс лекцій для студ. небіол. спец. вищ. пед. навч. закл. - К.: Професіонал, 2004.- 480 с.
4. Маруненко І.М., Неведомська Є.О., Бобрицька В.І. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни: Курс лекцій для студ. небіол. спец. вищ. пед. навч. закл. - К.: Професіонал, 2006.- 480 с.
5. Маруненко І.М., Бобрицька В.І., Неведомська Є.О., Сіверс З.Ф. Основи дефектології. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка. 2006. – 144 с.
6. Основи медичних знань. Анатомія та фізіологія дитячого організму. Вікова фізіологія і шкільна гігієна. Валеологія : навчально-методичний посібник / Н. І. Коцур, Л. П. Товкун, Н. І. Годун, О. М. Миздренко. – Переяслав-Хмельницький : О. М. Лукашевич, 2014. – 463 с.
7. Сидоренко П.І., Бондаренко Г.О., Куц С.О. Анатомія та фізіологія людини: Підручник / П.І. Сидоренко, Г.О. Бондаренко, С.О. Куц. – К.: Медицина, 2011. – 248 с.
8. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. – К., 2009. – 160 с.

Додаткова:

1. Игнатъева С.А., Блинков Ю.А. Логопедическая реабилитация детей с отклонениями в развитии. Учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. – М.: Гуманит изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 304 с.
2. Неведомська Є. О. Нормальна анатомія людини: навч. посіб. для практичних і самостійних робіт для студ. вищ. навч. закл. / Євгенія Олексіївна Неведомська. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. – 66 с.
3. Неведомська Є. О. Анатомія та фізіологія нервової системи: навч.-метод. посіб. для практичних робіт для студ. вищ. навч. закл. / Євгенія Олексіївна Неведомська. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. – 54 с.

4. Свиридюк Т. П. Подготовка слабовидящих детей к школе. – К., 1984. Спеціальна педагогіка.: понятійно-термінологічний словник / За редак. акад. В. І. Бондаря.: Луганськ: Альма матер, 2003. – 436 с.
5. Синьов В. М., Кобернік Г. М. Основи дефектології: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143 с.
6. Специальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Аксенова, Б.А. Архипов, Л.И. Белякова и др.; Под ред. Н.М. Назаровой. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 400 с.
7. Хитрюк В. В. Педагогика. Введение в коррекционную педагогику [Текст] : практикум для студентов высших учебных заведений педагогических специальностей / В. В. Хитрюк. - Барановичи : РИО БарГУ, 2008. – 141 с.

Робоча програма навчальної дисципліни

«Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем»

Укладач: *Неведомська Євгенія Олексіївна*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації та біокінезіології Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського університету імені Бориса Грінченка

Анатомія, фізіологія і патологія розвитку: Анатомія, фізіологія і патологія мовленнєвих та сенсорних систем. Робоча програма навчальної дисципліни / Укладач Є. О. Неведомська. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. – 25 с.